

Rozhovor s doc. Vratislavem Doubkem, pracovníkem Ústavu politologie FF UK a Masarykova ústavu AV ČR

Autor: PhDr. Martin Polášek, Téma: ROZHOVORY, Vydáno dne: 01. 10. 2006

Narodil se v r. 1965. Vystudoval historii a ruský jazyk/literaturu na Filosofické fakultě University Karlovy. Doktorát získal v r. 1998 v oboru historie, habilitoval se v r. 2005 v oboru politologie. Od r. 1991 pracuje v Masarykově ústavu AV ČR, od r. 2002 působí na Ústavu politologie Filosofické fakulty University Karlovy. Je autorem vědeckých monografií (*T. G. Masaryk a česká slovanská politika 1882-1910 /1999/*, *Česká politika a Rusko 1848-1914 /2005/*), odborných statí v časopisech a sbornících, významně se podílí na ediční činnosti. Je členem Sdružení historiků ČR (Historického klubu). Je ženatý, má dva syny. Ve volném čase se s oblibou věnuje rybaření, ze sportů dává přednost stolnímu tenisu. Je aktivně činný na komunální úrovni, v místě bydliště založil a vede "kulturně-ekologicko-okrašlovací občanské sdružení".

1. *Vyučujete na Ústavu politologie FF UK, vystudoval jste ale historii a ruský jazyk/literaturu. Co Vás přivedlo k politologii?*

Můj zájem nebyl prvořadě politologický, ale pedagogický. Chtěl jsem po letech práce na půdě Akademie věd změnit svoji práci, dostat se do bližšího kontaktu s diskusním prostředím výuky, se studenty. Vysokoškolské prostředí je mi bytostně bližší. Ale zajímavá byla pro mne rovněž nabídka politologické katedry. Jednak proto, že jsem se odborně již dříve zaměřoval na témata politické historie a politického myšlení, jednak proto, že mi vyhovují badatelské a výukové koncepce, které se pohybují v interdisciplinárních mezích.

2. *Během svého studia – mám nyní na mysli Vaše vlastní vysokoškolské studium – jste musel být jistě dnes a denně konfrontován s otázkou, kudy vlastně vede dělící čára mezi historickou vědou a literaturou. Jde o problém stále velmi aktuální, v rovině teoretické i praktické. Dotýká se podstaty vědy obecně, nejen konkrétních společenských vědních oborů. Jak se tedy na vztah vědy a literatury díváte?*

Vztah mezi jakoukoli vědou a literaturou je velice blízký. Nelze popírat či zpochybňovat nutnost „řemeslného“ zvládnutím tématu, uplatnění hodnověrné metody, respektování dostatečně silné opory každého závěru v ověřitelných pramenech... Bez těchto předpokladů si ale dovedu odbornou literární práci představit právě tak málo, jako bez fantazie, bez dostatečného citu pro děj, bez jistého stupně stylistické obratnosti. Věda a literatura si mezi sebou uchovávají důvěrný vztah, protože však jedno ovlivňuje druhé, vytváří ve svém spojení zcela specifický druh literatury. Pojetí tohoto svébytného útvaru posunuje nutně u každého autora své těžiště tu k jednomu, jindy k druhému pólu.

3. *Můžete být ještě konkrétnější? Existuje dělící čára mezi vědou a literaturou? A pokud ano, kudy tedy vede? Čím se sociální vědy a věda obecně liší od jiných sociokulturních aktivit?*

Ona dělící čára mezi přístupem literáta a vědce spočívá v původní rozpracovanosti tématu. Jakákoli vědecká práce nutně navazuje na předchozí poznatky, fakta i hypotézy a snaží se je vědomě přepracovávat či rozvíjet (přirozeně se přitom dostává do silného výkladového pole svých předchůdců). V práci vědce je mnohem více vstupních faktorů předurčeno (děj v historiografii stejně jako třeba pevnost a kujnost materiálu v anorganické chemii). Literát je sice rovněž nutně ovlivňován, nikoli však v takové míře ve výběru tématu, děje, jednajících postav, ale teprve na úrovni „metody“, způsobu zpracování. Protože pracuje rovněž s větším podílem fantazie, své i čtenářovy, není tolik vázán ani na rigidní formulaci vyznění svého děje, chcete-li, své analýzy. Další rozdílný rys obou přístupů je založen na míře propojení vnější zkušenosti a jejího vnitřního prožitku, míře volnosti ve zpracování pocitů, vnějškových evokací a vjemů, jimž se vědecká práce snaží více či méně úspěšně vyhnout, zatímco literatura jim s oblibou podléhá.

4. *Zkusme trochu posunout úhel pohledu. Může podle Vás – podle Vás, jako historika a politologa – literatura poskytnout sociálním vědám inspiraci?*

Tato otázka mi zní poněkud masarykovsky. Právě Masaryk se snažil, jakožto sociolog, zkoumat sociální realitu prostřednictvím krásné literatury. Beletrie nabízí obrovské množství podnětů, velice inspirující škálu vidění světa. Střet s autorským viděním, fantazií literárního tvůrce však může být ošidný. Ostatně rovněž na Masarykově případě lze tuto okolnost dokumentovat. Při četbě jeho prací je, myslím, velice dobře patrné, jak vnímavý čtenář, Masaryk-sociolog, dokázal v krásné literatuře postřehnout a akcentovat pozoruhodné otázky a podněty, které však Masaryk-politik obratem posouval a přizpůsoboval ve prospěch zobecňujících závěrů svého vlastního vidění. Beletrie může být inspirující na úrovni svých podnětů (estetických, etických), o účelnosti přejímání jejich věcných výpovědí a jejich následném exaktním zpracování mám jistě pochybnosti.

5. *Věnujme se nyní Vaší vlastní práci. Nepůsobíte jen na Ústavu politologie FF UK, ale rovněž v Masarykově ústavu Akademie věd ČR. Čím je podle Vás Masaryk tak významný, aby se bádání o něm – péči o jeho „myšlenkové a věcné dědictví“, jak toto posílání deklaruje Masarykův ústav – věnovala zvláštní výzkumná instituce?*

Historie vzniku a rozvoje Masarykova ústavu byla velice specifická a specifické je rovněž jeho působení v rámci Akademie věd ČR. Podle mého soudu si koncepce organizace české vědy nemůže dovolit budovat ústavy, věnované jakkoli výrazným osobnostem. Pokud byl svého času takto profilován Masarykův ústav, svědčilo to o dobově zvýšené poptávce o masarykovská témata někdy na počátku 90. let. V současné době je tato koncepce, podle mého názoru, přežitá. Do budoucna se Ústav musí profilovat v širším interdisciplinárním zaměření. Ostatně samotná původní koncepce a vlastní zaměření jeho zakladatele k tomu

dává dostatek podnětů a oprávnění.

6. Vaše disertační práce byla zaměřena k Masarykovým názorům na Rusko („T. G. Masaryk a česká slovanská politika 1882-1910“), své místo má Masaryk i ve vaší práci habilitační („Česká politika a Rusko 1848-1914“) a jste jedním z editorů českého vydání třetího dílu Masarykova spisu „Rusko a Evropa“. Otázka se proto přímo nabízí. Mají nám Masarykovy názory na Rusko stále co říci? Co nám může Masaryk v tomto směru nabídnout? (Nám jako vědcům, nám jako občanům ČR, nám jako Čechům...)

Budu se poněkud opakovat. I v tomto ohledu je totiž Masaryk modernější a aktuálnější jako tazatel, jako ten, který klade provokativní otázky, směřující k samé podstatě „ruství“, který dokáže postihnout zajímavé a podnětné teze problematiky (např. vliv alkoholismu na úpadek ruské společnosti; kastovníctví jako protiklad zdůrazňované sociální integrity a další postřehy, které Masaryk vnímá a interpretuje). Ve svých soudech a odpovědích je nicméně mnohem uměřenější své době a jejím potřebám (z pohledu odborného i českého). Pro Masaryka, stejně jako pro nás dnes, zůstávalo Rusko především příměrem k prožívané evropské a české realitě, pozitivně inspirujícím či negativně odrazujícím. Studentům rusistiky bych Masarykovo Rusko a Evropa nedoporučoval jako studijní materiál pro poznání ruské literatury, filozofie, politiky, ale spíše jako osobitý příspěvek ke studiu česko-ruských vztahů.

7. Jako historik českých dějin, který se věnuje osobnosti T. G. Masaryka, jste se jistě také setkal s tzv. sporem o smysl českých dějin, ve své první fázi sporem o Masarykovu „Českou otázku“, po metodologické stránce – zjednodušeně řečeno – sporem mezi filosoficko sociologický přístupem (Masaryk) a pozitivistickou historiografií (Gollova škola). Na čí stranu jste se přiklonil/přikláníte a v čem? Ptám se v souvislosti s široce rozšířeným přesvědčením – vlastním zejména profesionálním historikům a v akademickém prostředí dlouhodobě tradovaným – , že v náhledu na charakter a povahu historického bádání je třeba dát v tomto sporu zapravdu Gollově škole.

Nejzajímavější na celém tomto sporu mi vždy připadala sama potřeba Masaryka historicky zakotvit své vidění vývoje a rozvoje české otázky, resp. soudobého progresivního politického programu českého národa, který autor sledoval jako svůj primární cíl a zájem. Tento přístup byl již v době vzniku knihy (1895) anachronismem; Masaryk si zároveň musel uvědomovat, nakolik se nutně vystavuje nebezpečí snadno napadnutelných argumentů z důvodů slabosti svých ahistorických soudů. Masarykův ahistorismus přitom nechápu jako nějaký nevědecký přístup. Porovnávat jej s „historickým“, proto „vědeckým“ přístupem Pekaře, by bylo jen další účelovostí. Přesto se jednalo o argumentačně tenký led, který ale autor přesto zvolil, aby se přes něj dostal na pevnou půdu svého výkladu historicko-filozofických koncepcí. Masarykovští obhájci v této souvislosti často odkazují na jeho vlastní komentář z předmluvy České otázky, který odkazuje na, svého druhu, společenskou objednávku, jež vyžadovala podobně široce výkladové pojetí. Ale tato potřeba nebyla v polovině 90. let 19. století již zdaleka tak silná, naopak se rozmáhala kritika historicismu; na druhé straně i z dalších Masarykových prací víme, nakolik bylo toto pojetí u něho tradiční. Soudit spor oprávněně a smysluplně účelovostí metody je neřešitelné a zbytečné. V době svého prvního vydání kniha nezbudila odezvu, jakou si sám autor sliboval. Masaryk nebyl historik, do svých soudů však vstupoval vždy s velkou dávkou sebevědomí, stavěným na širokém záběru své argumentace. Historická kotva mu však nebyla účelem, vytvářela kulisy jeho výkladové linie. (Tutéž či srovnatelnou linii rozvíjel ostatně i ve svých jiných knihách, rozpracovával ji na jiných tematických předlohách.) Tento přístup dával knize dlouhodobou perspektivu, která se projevila po několika letech, v době znovu zvýšené citlivosti historicko-národních otázek, kdy se ke čtenářům dostalo do rukou nové vydání knihy (1912). Zájem o Českou otázku nezbudil, po mém soudu, ani tak spor o metodiku, spor mezi, jak píšete, filosoficko sociologický přístupem a pozitivistickou historiografií, ale narůstající napětí kolem možného dlouhodobého řešení české otázky v duchu aktuálních státoprávních požadavků a představ.